

Kaiken teoria opetuksesta ja kulttuurista

Jaakko Numminen:

Sivistys-Suomen synty 1. Opetusministeriön kansliapäällikkö muistelee: Koulutuspolitiikka. Edita 2020. 490 s. ISBN 978-951-37-7369.

Sivistys-Suomen synty 2. Opetusministeriön kansliapäällikkö muistelee: Kulttuuripolitiikka. Edita 2020. 465 s. ISBN 978-951-37-781-9. Molemmat osat yhdessä: ISBN 978-951-37-7368.

Kansliapäällikkö Jaakko Numminen on vaikuttanut niin paljon lähes kaikkeen Suomen opetusministeriön hallinnonalalla, että siitä kertominen on vaatinut lähes tuhat

sivua. Tosin Numminen kuvaa myös aihepiiriä sivuavia ilmiöitä ja siten teos on hyvin laaja katsaus alan historiasta. Se on jaettu kahteen lähes yhtä paksuun opetusta ja kulttuuria koskevaan osaan. Vaikka ministereitä on ollut ajoittain kaksi, oli vain yksi yhteinen kansliapäällikkö – Jaakko Numminen.

Jaakko Numminen aloitti nuorena maisterina valtakunnansuunnittelutoimistossa suunnittelijana ja tutkijana. Sitä ennen hän edisti kesäyliopistoja lähinnä Etelä-Pohjanmaalla. Historia oli hänen opinalansa ja kiinnostuksen kohteensa. Hän oli myös tämän lehden toimitussihteeri muutaman vuoden ajan. Hän asettui vuonna 1966 opetusministeriöön ja toimi siellä korkeakoulutoimistossa ja tiedeosastolla ennen nimitystä kansliapäälliköksi 1973. Tutkijanura vaihtui siten nousujohtoiseen virkamieskarriäeriin. Sen huipulta hän jäi eläkkeelle hallintotieteen tohtorina ja moninkertaisena kunniatohtorina vuonna 1994.

Numminen siteeraa lehtileikkeitä, puheitaan, muistioita ja kirjoituksiaan. Ne toimivat lähdevitteinä, joista myöhemmät tutkijat pääsevät johtolangan päähän. Hänen oma tuotantonsa on kunnioitettavan laaja, käsitteihin se muun ohella nuorisoseuraliikkeen viisiosaisen historian ja useita pamfletti-tyylisiä selostuksia uudistuksista. Hänen arkistonsa on tallennettu Kansallisarkistoon ja kirjasto sekä lehtileikkeet Vaasan Tritoniaan.

Oma mielenkiintonsa on Nummisen suhteutumisessa puoluepolitiikkaan. Hänen mielestään oli hyvä, jos virkamiehet osallistuivat yhteiskunnalliseen toimintaan puolueissa ja edustivat ministeriössä eri näkökantoja. Hän itse oli lojaali virkamies ministerien vaihtuessa usein. Hän avaa vähän ministeriön sisäistä puoluepoliittista kädenvääntöä. Hän kuitenkin toteaa, että kiihkeimmän poliittisen taistelun jälkeen opetus- ja kulttuuriministeriön virkailijoista on tullut enemmän ammattivirkailijoita. Tämä kokemus on minullakin opetus- ja kulttuuriministeriön ”asiakkaana” järjestöissä ja Tieteellisten seurain valtuuskunnassa. Numminen pitää huonona ratkaisuna sitä, etteivät virkamiehet voi jääviyssyistä osallistua alansa kansalaistoimintaan. Siinä nämä menettävät kosketuksen ympäröivään yhteiskuntaan.

Ongelman kuin ongelman tullessa vastaan perustettiin komitea tai työryhmä, jonka ehdotuksia sitten toteutettiin nopeasti tai vuosien viiveellä. Numminen johti itse lähes kolmeakymmentä komiteaa ja oli joko puheenjohtaja tai jäsen lukuisissa työryhmissä. Komiteoita hän piti hyvinä, vaikka myöntääkin, etteivät ne sovi kaikkii nopeaa ratkaisua odottaviin asioihin. Välillä hän korostaa itse tehneensä aloitteita ja ehdottaneensa ratkaisuja, joskus taas ministerin tahtotila sai asioihin vauhtia.

Monet kehityskulut olivat hänen mieleensä, toisia taas jarruteltiin. Yliopistojen hallinnonuudistuksessa ja tutkinnonuudistuksessa 1960- ja 1970-luvulla Nummi-

nen joutui vastakkain opiskelijoiden ja professoreiden kanssa. Hän vastusti opiskelijoiden ajamaa mies ja ääni-valintatapaa, mutta puolusti professoreiden pelkäämää kolmikantaperiaatetta. Jälkimmäisen hän kertoi jopa keksineensä, vaikka toisaalla mainitsee myös kansainväliset esikuvat. Välit professoreihin ja yliopistohallinnon johtoon viilenivät, eivätkä kaikki ihmissuhteet korjaantuneet koskaan. Hän onnistui estämään ylioppilaskokeesta luopumisen.

Nummisen virkavuodet osuivat suurten koko yhteiskuntaa ravistelevien uudistusten aikaan. Sellaisia olivat opetushallinnossa peruskouluun siirtyminen, keskiasteen uudistus, yliopistojen hallinnonuudistus, tutkinnonuudistus ja ammattikorkeakoulujen perustaminen. Kulttuurihallinnon puolella taas uudistuksia olivat kirjastolaitoksen laajeneminen, kirjapalkintojen esiinmarssi, musiikkiopetuksen organisoiminen ja ulkomailla toimivien tiede- ja kulttuuri-instituuttien perustaminen. Rakennusprojekteja riitti oopperatalosta Säätytalon peruskorjaukseen. Moninaiset juhluvuodet näyttävät olleen hänen mieleensä, erityisesti J. V. Snellmanin syntymän 200-vuotishanke. Hän kertoo näiden uudistusten taustoista ja niistä yhteiskunnan muutoksista, jotka niihin johtivat. Monessa asiassa leijuu mukana nuorisoseuralainen maaseutuhenkisyys ja aluepolitiikka.

Numminen muistaa kehujen kanssa työoverinsa: sihteerit, avustajat, esittelijät, toimisto- ja osastopäälliköt ja ylijohtajat sekä yhteistyökumppanit muilta hallinnonaloilta ja liike-elämästä. Hän tuo esiin kunkin vahvuudet, mutta heikkoudet jäävät pääasiassa rivien väliin. Tuntuu myös, ettei ketään ole jätetty pois. Yhdessä kohdin kuitenkin lisäisin yhden nimen. Madridin instituutin perustamisessa paljon kiitosta saa professori Timo Riiho, joka epäilemättä oli avainhenkilö säätiön perustamisessa 1990-luvulla. Instituutin vakiinnutti kuitenkin sen ensimmäinen johtaja Martti Pärssinen, joka myöhemmin nimitettiin professoriksi Helsingin yliopistoon ja joka palveli instituuttia myöhemmin toisenkin johtajakauden.

Tapaamiaan henkilöitä Numminen kuvaa isällisesti, huumori silmäkulmassa. Sellainen hän on, kaikille ystävällinen, historiaa tunteva ja arvostava sekä aina läsnäolevan tuntuinen. Opetus- ja kulttuuriministeriön hallinnonalaa on perinteisesti pidetty naisvaltaisena. Ministeriöstä käsin näkyvä on toinen, vaikka kentällä opetus- ja kulttuuriyöntekijät ovat olleet paljolti naisia. Tosin lähemmäksi nykyaikaa tultaessa miesten ja naisten suhde vähän tasoittuu. Kirjassa mainituista noin 2000 henkilöstä 17 prosenttia on naisia, heistäkin osa ministereiden ja virkamiesten puolisoita.

Ministerit tekijä jakaa koulutuspoliitikkoihin ja yleispoliittisen merkityksensä vuoksi merkittäviin. Korkeakoulupoliittista asiantuntemusta edustivat Lauri Posti ja Gustav Björkstrand. Pari muutakin haluan nostaa tässä esille. Jaakko Itälä edisti 1970-luvulla kahdella minis-

terikaudellaan peruskoulu-uudistusta ja keskiasteen uudelleen järjestelyä. Hän auttoi näin Suomea kohti modernia eurooppalaista sivistysvaltiota ja kohotti työvoiman valmiuksia muun muassa kielitaidon osalta vastaamaan globaalin maailman ja Euroopan Unionin tarpeita. Itälää hän piti ideaministerinä, jolla oli uusia ideoita ennen kuin virkamiehet ehtivät toteuttaa aiemmat tehtäväksiannot. Sellainen Itälä oli myös esimiehenäni 1990-luvulla, erityisesti maanantaiaamut olivat yhtä ideatulitusta.

Christoffer Taxellin lyhyttä vierailua ministeriössä Numminen piti huomattavana siksi, että Taxell pani tarmokkaasti alulle ammattikorkeakouluja koskevan lainsäädännön. Sekin oli uudistus, jossa Numminen joutui vastakkain yliopistojen kanssa ja jota hän piti välttämättömänä sekä elinkeinoelämälle että avatessaan opiskelumahdollisuuksia nuorille yliopistoihin jonottaville ylioppilaille.

Lukijan huomio kiinnittyy myös kahteen seikkaan, jotka ovat muuttuneet. Ensimmäinen runsas alkoholin käyttö. Se tulee ilmi muutamassa vihjailussa ja anekdoottissa pitkistä lounaista, aamuun asti kestäneistä juhlista ja halpojen niin sanottujen ministeriviinon nauttimisesta henkilökunnan juhlissa. Toinen muutos on tapahtunut kansainvälisissä suhteissa. Nummisen mukaan virkamiesten ja ministereiden matkustelu ehkä lisääntyi EU:n myötä, mutta matkojen kohdemaat kaventuivat, kun suhteita hoidetaan Brysselistä käsin.

Jaakko Nummisen muistelmien osat ovat yhtä erilaisia kuin niiden asiakokonaisuudetkin. Jälkimmäinen, kulttuurihallintoa koskeva osa on kevyempi lukea monine kulttuurikaskuineen. Ensimmäinen osa on vakavampi, mutta yhtä mielenkiintoinen. Urheiluhallinto odottaa vielä muistelijansa. Näitä muistelmia ei kukaan opetus- ja kulttuurihistoriaa tutkiva voi ohittaa. Nummisen näkemystä alansa kehittämisestä on nautinto lukea!

Aura Korppi-Tommola, professori,
Suomen historian dosentti